PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

PAMUKKALE UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Sayı/*Number* 11 Ocak / *January* 2012 ISSN 1308 - 2922

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Prof. Dr. Turhan KAÇAR

Editörler
Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR
Doç. Dr. Nurten SARICA
Doç. Dr. H. Aliyar DEMİRCİ

Hakemli bilimsel bir dergi olan PAUSBED yılda üç kez yayımlanmaktadır.
Dergide yayımlanan çalışmalardan, kaynak gösterilmek şartıyla alıntı yapılabilir.
Çalışmaların tüm sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

Grafik ve Dizgi
Gülderen ALTINTAŞ

Baskı
Turkuaz Ofset
0258 372 21 11

Yazışma Adresi
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rektörlük Binası Kat: 2
Kınıklı Yerleşkesi 20070 Kınıklı – DENİZLİ / TÜRKİYE
Tel. + 90 (258) 296 22 10 Fax. +90 (258) 296 23 47
e-posta: **pausbed@pau.edu.tr**

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR
Doç. Dr. Ali Rıza ERDEM
Doç. Dr. Aydın SARI
Doç. Dr. İsmet PARLAK
Doç. Dr. Mehmet Yaşar ERTAŞ
Doç. Dr. Nurten SARICA
Doç. Dr. Selçuk Burak HAŞILOĞLU
Doç. Dr. Şükran TOK
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali SARI
Yrd. Doç. Dr. Mehmet YILMAZ
Yrd. Doç. Dr. Saim CİRTİL
Yrd. Doç. Dr. Türkan ERDOĞAN
Dr. Coşkun DAŞBACAK

Hakem Kurulu

Prof. Dr. Candan TERWİEL	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Gülsen DEMİR	Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet MEDER	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Muammer NURLU	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr . Nurgül OKTİK	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Sadettin SARI	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah KARAMAN	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Behset KARACA	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent GÜLOĞLU	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Cem BAYDUR	MuğlaÜniversitesi
Doç. Dr. Ensar YEŞİLYURT	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Feryal ÇUBUKCU	Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Nurten SARICA	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Selim YILMAZ	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Süleyman BARUTÇU	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Süleyman UYAR	Akdeniz Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Abdullah ÖZDEMİR	Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ayça ÜLKER ERKAN	Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ayşe SAVRAN GENCER	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Azer Banu KEMALOĞLU	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Cumhur Yılmaz MADRAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Filiz ACAR	Düzce Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Harun SULAK	Süleyman Demirel Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU	Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Türkan ERDOĞAN	Pamukkale Üniversitesi

Dergimizin bu sayısına gönderilen makaleleri değerlendiren hakem kuruluna teşekkürlerimizi sunarız.

Sekreterya
Recep DURMUŞ
Azize ŞIRALI EKMEKÇİ

İÇİNDEKİLER/*CONTENTS*

Birol ERKAN **1**
Türkiye İle Sınır Komşuları Arasındaki Dış Ticaretin Karşılaştırmalı Üstünlükler Perspektifinde Analizi
Analysis in Comparative Advantages Perspective of Foreign Trade of Turkey and Border Countries

Hakan SARITAŞ – Cengiz SARAY... ..... **23**
Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Performansının Analizi
Analysis of Profitability Performance of Turkish Banking Sector

Hakan SARITAŞ – Altan GÖKÇE..... **39**
Amerika Birleşik Devletlerinde ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Temel Analizi: Nedenler ve Etkiler
Fundamental Analysis of Economic Crisis in the United States and in European Union Countries: Causes And Effects

Mustafa Zihni TUNCA - Mustafa BAYHAN..... **53**
Kalite Fonksiyon Göçerimi Yönteminin Tedarikçi Seçiminde Kullanımı
Using Quality Function Deployment Method in the Supplier Selection

Sevcan GÜNEŞ-Şakir ÇAKMAK-Filiz YEŞİLYURT-Gökhan TUZCU **71**
Ösys Başarısını Etkileyen Faktörlerin Analizi
The Determinants of OSYS Success

Yunus GÜLCÜ-Selim Adem HATIRLI..... **83**
Doğalgaz Kullanımını Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Analizi: Isparta İli Örneği
An Analysis of Socio-Economic Factors Effecting the Use of Natural Gas: An Example of Isparta City

Zuhal ÖNEZ ÇETİN **97**
Yoksulluğu Azaltmada Yeni Bir Yaklaşım: Yoksul-Yanlı Turizm
A New Approach at Poverty Alleviation: Pro-Poor Tourism

Feyza TOKAT..... **109**
XVII. Yüzyılda Yaşamış Bir Bilgin: Hezârfen Hüseyin Efendi
XVII. Century Scholar: Hezârfen Hüseyin Efendi

Haldun SOYDAL-Zekeriya MIZRAK-Murat ÇETİNKAYA..... **117**
Makro Ekonomik Açıdan Türkiye'nin Alternatif Enerji İhtiyacının Önemi
From Imprantance of Alternatife Energy Need of Turkey

Mehmet MEDER- Mustafa GÜLTEKİN..... **139**
Türkiye'nin Büyük Kentlerinde 1999-2009 Yılları Arasındaki İntihar Eğilimleri
Dispositions of Suicide Between the 1999-2009 Years in the Large Cities of Turkey

Mehmet Yaşar ERTAŞ **153**
XV. - XVI. Yüzyıllarda Hambat Yöresinde Yerleşim ve Nüfus
Settlement and Population in Hambat Area in the 15th and 16th Centuries

Meryem AYAN 169
Evlilik Yoluyla Irksal ve Dini Kesişmeler
Race and Religious Intersections Through Marriages

Rıza SAM 177
Şiddete Sürüklenerek Suça İtilenler: Geleceğin Suçlularını Yetiştirmek Üzerine Düşünceler
Individuals Dragged by Violence and Pushed into Crime: Reflections on the Training of Tomorrow's Criminals

Necla KÖKSAL – Melek ÇINAR.....191
Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğasına ve Öğrenme-Öğretme Sürecine Yansıtılmasına İlişkin Görüşleri
Social Studies Preservice Teachers' Views on Nature of Science and Reflecting Nature of Science on Learning-Teaching Process

Mustafa SARICA.....205
Türkçede Eylemsilerin (Ortaçlar ve Ulaçlar) Fransızcayla İlişkili Olarak İncelenmesi
Constrastive Study of Participles in Turkish in Relation with French

Tuncer YILMAZ.....215
Ütopya ve Hicvin Buluşması: Samuel Butler'in *Erewhon'u*
Where Utopia and Satire Meets: Samuel Butler's Erewhon

Emre AŞILIOĞLU.....231
İlköğretim İkinci Kademe Görsel Sanatlar Dersi Programının Sanat Eğitimi İlkelerinin İncelenmesi
Study of Art Education Principles of Visual Arts Curriculum in the Second Level of Primary Education

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Sayı 11, 2011, Sayfa 215-230

ÜTOPYA VE HİCVİN BULUŞMASI: SAMUEL BUTLER'IN *EREWHON*'U

Tuncer YILMAZ*

Özet
Batı Edebiyatı tarihinin en eski türlerinden ikisi hiciv ve ütopyadır. Her ne kadar bu iki tür birbirinden ayrı bir tarihsellik göstermiş olsalar da zaman zaman yolları kesişir. Zira ütopya yazarları çoğu zaman yaşadıkları toplumu hicvetmek ve daha iyi toplumlar kurgulayabilmek üzere yapıtlarını yazarlar. On dokuzuncu yüzyıl İngiliz roman yazarı Samuel Butler, **Erewhon** adlı yapıtında içinde yaşadığı Viktorya toplumunu hicvetmek için hayali bir ülke kurar ve İngiltere'de yaşanan toplumsal sorunları biraz çarpıtarak tıpkı burada yaşanıyormuş gibi anlatır. Bu çalışma ütopya ile hiciv arsındaki tarihsel ilişkiyi incelemekte ve günümüzde bütün edebi çevrelerce bir hiciv yapıtı olarak kabul edilen **Erewhon**'un ütopya edebiyatına özgü özelliklerini ve yapıtın bir ütopyacı hiciv örneği olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Samuel Butler, Erewhon, Hiciv, Ütopya, Ütopyacı Hiciv, Viktorya Toplumu.*

WHERE UTOPIA AND SATIRE MEETS: SAMUEL BUTLER'S *EREWHON*

Abstract
Satire and utopia are two of the oldest genres of Western Literature. Although these two genres follow different paths within the history of literature, they occasionally come across. Thus, utopian writers often write their work in order to satirize the society in which they live and design better ones. Nineteenth century English novelist, Samuel Butler **creates** an imaginary country in his novel called **Erewhon**, and he satirizes the social problems of England as if they were lived in this imaginary country. This study aims at analyzing the historical relationship between utopia and satire, pointing out the utopian features of **Erewhon**, which is accepted as a work of satire by almost all literary circles, and trying to show in what ways the work is a utopian satire.

Key Words: *Samuel Butler, Erewhon, Satire, Utopia, Utopian Satire, Victorian Society.*

Edebiyat tarihi neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Batı edebiyatının geçmişine bakıldığında, birbirinden bağımsız iki tür gibi görünen ütopya ve hiciv, isimleri tam olarak bu biçimde anılmasa bile Antik Yunan'da, yani hemen hemen aynı dönemde edebiyat sahnesinde boy gösterir ve binlerce yıldır bu gelenek içerisinde varlıklarını sürdürürler. Bu varoluş çabası içerisinde yolları zaman zaman kesişen bu iki tür kimi zaman aynı edebi yapıt içerisinde izlenebilirler. Thomas More'un **Ütopya**'sı, (1516) Jonathan Swift'in **Güliver'in Serüvenleri** (1735) gibi yapıtlar bunun bilinen örneklerindendir. Her ne kadar yazarların amacı var olan toplumları hicvetmek olsa da, bunu yaparken ütopya türünün özelliklerinden yararlanırlar. Dolayısı ile her iki tür bir bakıma iç içe geçer ve aralarındaki sınırlar bulanıklaşır. Bu iki türün birleşmesinden ortaya çıkan melez türe ise ütopyacı hiciv ismini vermek yanlış olmayacaktır. Bu çalışmanın amacı, 19. yüzyıl İngiliz yazarlarından Samuel Butler'ın hemen herkes tarafından bir toplumsal hiciv yapıtı olarak kabul edilen **Erewhon** (1872) adlı romanında ütopya türünün izlerini sürmek ve yapıtın ütopyacı hicve bir örnek teşkil ettiğini ortaya koymaktır.

Ütopya sözcüğü edebiyat dünyasına Thomas More'un ölümsüz yapıtı **Ütopya** ile girer. Sözcük eski Yunanca olumsuzluk ön eki olan *ou* ile 'yer' anlamına gelen yine Yunanca bir isim olan *topos* sözcüklerinin birleşiminden meydana gelir. Bu nedenle ütopya 'hiçbir yer' ya da 'olmayan yer' anlamına gelebilir.

*Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, ERZURUM.
e-posta: tyilmaz@atauni.edu.tr.

Kısaca ütopya hem hiçbir yerdir (*outopia*), hem de iyi bir yerdir (*eutopia*) (Kumar, 2005: 9). Zira Yunanca **εὖ** ön eki 'iyi' ya da 'güzel' anlamına gelir. Sözcüğün anlamının More'un hümanist çevresince oldukça iyi anlaşıldığı söylenebilir. Zira kitabın İspanyolca baskısına bir önsöz yazan Fransisco de Quevedo onu tanımlarken "böyle bir yer yoktur" (de Quevedo, 1932: 1330-1) der. 16. yüzyılın sonuna gelindiğinde sözcük İngilizce'de kullanılan bir isim haline gelir ve 18. yüzyılda artık 'iyi' ya da 'arzu edilen' toplumları anlatan edebi yapıtları tanımlayacak bir biçimde daralır (Manuel ve Manuel, 1979: 12). Bu anlamda, Samuel Butler'ın adını 'hiçbir yer' anlamına gelen İngilizce 'nowhere' sözcüğünün hatalı da olsa anagramından alan yapıtı **Erewhon** türün geleneğini içeriği olduğu kadar ismi ile de yaşatır.

Soyut anlamda ütopyacılık "daha mükemmel bir toplum kurma ya da keşfetme arzusu" (Clayes, 1997: xiii) olarak tanımlanabilir. Bu tanım ütopyanın erken dönem örnekleri için geçerlidir, çünkü bunların çoğu hâlihazırda var olan toplumlara daha kusursuz bir alternatif sunmayı amaçlarlar. Bu nedenle, gerçekte var olan sistemleri eleştirerek yeni bir sistem sunmak ütopya edebiyatının her zaman bir parçası olmuştur. Dolayısıyla, ütopya yapıtlarının ana teması var olan ve düşlenen toplumlar arasındaki gerilim ve farklılıklardır (Wuckel, 1986: 75). Ancak çağdaş ütopyalarda resmedilen ütopya toplumu var olana iyi bir alternatif olmak zorunda değildir. Hatta bazı durumlarda ütopya çok daha kötü toplumları ele alır. Bu türden yapıtlara anti-ütopya ya da distopya adı verilebilir. Bu anlamda ütopyacılığın ya da ütopya edebiyatının kesin bir tanımını yapmak oldukça zordur.

Ütopya ile insanın daha iyi bir yaşama duyduğu özlem birleştiğinde ise Altın Çağ, Yeryüzü Cenneti, Talihli Adalar, Kutsal Adalar, Mutlu Öteki Dünya gibi birçok karmaşık imge ortaya çıkar. Bu bağlamda Batı edebiyatının ilk örneklerinden biri Hesiod'a aittir. Hesiod'a göre:

> *Olympos'da ölümsüzler ölümlülerden oluşan altın bir nesil yaratırlar ve onlar da tıpkı tanrılar gibi yaşarlar. Ne kalplerinde bir acı, ne yaşlanmanın getirdiği sorunlar, ne de el ve ayaklarında güçsüzlükler olur. Çok çalışmak nedir bilmezler ve sürekli festivaller düzenleyerek eğlenirler. Öldüklerinde ise uykuya dalmış gibidirler (Hesiod, 1959: 31-3).*

Bu dönem mitolojik kaynaklara göre insan neslinin beşinci çağı, bilimsel kaynaklara göre ise demir çağı olarak kabul edilir. Lionel Trilling'e göre bu dönem güzel bir rüyadır ve Dostoyevski'nin **Yeraltından Notlar**'ı (1864) ortaya çıkıp her şeyi altüst edene kadar sürer (Trilling, 1972: 46). Olasılıkla, Hesiod'un öyküsünün değişik versiyonları kendisinden çok önce de ağaçlarda keklerin yetiştiği, ırmaklarından şarapların aktığı sihirli ülkeler olarak halk masallarında anlatılır. Öyle ki, Antik Yunan'da bazı yazarlar bu temaları, Altın Çağ edebiyatını hicvetmek için oldukça sık kullanırlar (Elliott, 1970: 5). Bunun örneklerinden biri Teleclides'de görülebilir:

> *İlk başta, tıpkı suyun birinin ellerini sarması gibi, bütün varlıklar arasında barış vardı. Yeryüzü ne korku ne hastalık üretirdi ve ihtiyaç duyulan bütün her şey kendiliğinden ortaya çıkardı. Her ırmaktan şaraplar akardı ve arpalı kekler insanların ağızlarına girebilmek için buğdaylı keklerle yarışırlardı...Ve balıklar, insanların evlerine gelerek kendilerini kızartırlar, sonra da sofralarına kendiliklerinden servis edilirlerdi... ve kızarmış ardıç kuşları ve sütlü kekler insanların boğazlarından aşağı doğru uçarlardı (Lovejoy ve Boas: 1935: 40-1).*

Ütopyaların geçmişine bakıldığında, Altın Çağ kadar önemli olan bir başka edebiyat geleneği de Cockaigne öyküleridir. Bir dönem Batı edebiyatına damgasını vuran Cockaigne öyküleri birçok yöresel farklılıklar gösterseler de temelde hep aynı benzerlikleri taşırlar. İngiliz edebiyatına ait olan ve 14. yüzyılın başlarına tarihlendirilen bu türden bir öyküde Cockaigne'in Cennet'ten bile daha güzel olduğu vurgulanır. Buna göre Cockaigne'de kızarmış kazlar ne kadar leziz olduklarını bağıra bağıra havada uçuşurlar. Nehirlerden yağ, süt, bal, şarap akar ve şehvetli rahipler işveli rahibeleri kırlarda kovalarlar. Burada kavga, acı ve ölüm yoktur. Her zaman gündüzdür ve asla gece olmaz. İnsanlar istedikleri şeyden istedikleri kadar alabilirler, çünkü doyana kadar yemek en doğal haktır. Cockaigne'de zaman ve mekân sınırlaması yoktur(Morton, 1952: 217-22). Öte yandan, bu yapıtın da büyük bir bölümü hiciv de içerir (Elliott, 1970: 6).

Genel olarak bakıldığında, Altın Çağ ve Cockaigne ütopya edebiyatının entelektüel arkaplanını oluşturur. Bu durumu Antik Yunan edebiyatında da görmek olasıdır. Platon'un **Devlet**'i bunun en belirgin örneklerinden biridir. Platon yapıtta altın, gümüş, pirinç

ve demir imgelerini Hesiod'dan uyarlar. Öte yandan, Altın Çağ'ın tarihsel gerçekliğine olan inanç zaman içerisinde yıkılmaya başladığında, mitin ideal unsurlarının çoğu insanın varlığına ve onun gerçekliğine daha çok yakınlaşarak yeni bir boyut kazanır. Özellikle düşünürler ve yazarlar geri gelmesi artık olası olmayan geçmişin ideal yaşam düşüncesini kullanarak gelecekteki dünyanın nasıl olabileceğini ya da en azından nasıl olması gerektiğini kurgulamaya başlarlar. Bu bağlamda mit, ulaşılabilir gerçeklik için bir destek sağlar.

Bir mit olan Altın Çağ ile bir kavram olan ütopyanın ikisi de insanın tarih boyunca arzu ettiği ve ulaşmaya çalıştığı daha iyi ve daha mutlu bir yaşama dair hayallerinin yansımalarıdır. Başka bir deyişle, kökenlerinde her ikisinin de amaçları aynıdır. Ancak kökenlerinin aynı olması işlevlerinin de aynı olmasını gerektirmez. Örneğin; Platon **Devlet**'te adaletin anlamını araştırmakla işe koyulup bir ideal toplumsal düzen, yani ütopya tasarlar. Ancak David Hume'a göre gerçekten böyle bir ideal toplum düzeni sağlanabilirse Platon'un araştırmasının temeli olan adalete ihtiyaç kalmayacaktır (Hume, 1964: 179). Böyle ideal toplumda adalet yalnızca içi boş bir kavram olarak kalacaktır. Öyleyse, tasarlanan toplumlarla gerçek toplumlar arasında farklılıkların bulunması kaçınılmazdır. Gerek **Devlet**'te, gerekse bazı başka ütopyalarda çalışmak insanların yapabileceği en kutsal görevlerden biri sayılır. İdeal toplumun varlığı ve geleceği bir anlamda o toplumun bireylerinin çalışmalarına ve üzerlerine düşen görevleri yerine getirmelerine bağlıdır. Öte yandan Cockaigne çalışmanın ve güçlüğün olmadığı bir toplumdur. Bu noktada Sebastian de Grazia "Ütopya kültürün sahibidir, Cockaigne ise folklora aittir" (de Grazia, 1962: 382) diyerek ikisi arasında belirgin bir ayırım yapar.

1400-1700 yılları arasında Batı Avrupa'da yaşanan ve o zamandan beri kültürel bir yeniden doğuş olarak adlandırılan sosyal, ekonomik, siyasal ve estetik değişimler, özellikle İtalya, Fransa ve İngiltere'de yeni entelektüel vurguların ortaya çıkmasına neden olur. Bu değişimler ütopya edebiyatının da çoğalmasına ve çeşitlenmesine yardımcı olur. Ortaçağ'a özgü öteki dünya ve cennet bahçeleri gibi düşünceler yerlerini bu dünyaya ait olan coğrafi, siyasal, hatta tarihsel ütopyalara bırakır (Johnson, 1968: 131).

Rönesanstan sonra coğrafi keşiflerin de hızla artması, Avrupalıların ufukların ötesinde bulunabilecek olası ütopyalara karşı ilgilerini uyanık tutmalarına neden olur. Özellikle Yeni Dünya olarak adlandırılan Amerika kıtasının ve buradaki Maya, İnka gibi eski medeniyetlerin keşfi, buralardaki insanların dış dünyadan habersiz yaşamları, kendilerini birçok Avrupalı gezginin yazarın yapıtlarında çalışmanın ve hastalığın olmadığı, ilkel ama mutlu toplumlar olarak gösterir. Bunlar arasında en önemlilerinden biri de Elizabeth dönemi gezginlerinden Richard Hakluyt'un **Voyages** adlı yapıtıdır. Bu dönemde Platon ve Aristoteles'den etkilenen Elizabeth dönemi yazarlarının siyasal ütopyalara yöneldikleri de görülür. Bunlar arasında Francis Bacon'un gelecekte çok daha mutlu bir İngiltere'yi anlatan **New Atlantis**'i ve Sir John Harrington'ın **Oceana**'sı oldukça önemlidir.

Rönesans dönemi Hümanist yazarlarının ütopyaya bakışlarının görece olumlu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yazarların çoğu insanın başarı için sahip olduğu potansiyelden, entelektüel ve toplumsal birikimlerden, ve insanların bu potansiyellerini ortaya koymaları durumunda toplumların ulaşabileceği refahtan ve mutluluktan söz ederler. Kısaca bunlar, iyi bir düzenin, sistemleşmenin ve kurumsallaşmanın yeryüzünde cenneti kurmaya yeteceğine inanırlar.

Öte yandan, 18. yüzyıla gelindiğinde birçok Neoklasik yazar seleflerinin görüşlerini benimsemekten uzaktırlar. Dahası, insana şüphe ile yaklaşmaya başlarlar. Reform ve Karşı-Reform gibi 17. Yüzyıl hareketleri, Fransa ve İsveç'in bağımsızlık savaşları, ticari düşmalıklar ve İngiltere'de yaşanan kanlı Cromwell dönemi gibi olaylar entelektüellerin insan ve toplum hakkındaki ümitlerinin oldukça kırılmasına neden olur. Ütopyalar artık en iyi ve ideal olanı değil, kötüyü ve olmaması gerekeni de irdelemeye başlar. Bu dönem ütopya edebiyatı yapıtlarının temaları insan yaşamının çirkin, kaba ve kısa olduğudur. Thomas Hobbes ve Jonathan Swift

gibi yazarlar ütopya edebiyatının yöntemlerini kullanarak toplumu eleştirir ya da hicvederler.

19. yüzyılda geçmişe oranla bir tür ütopya edebiyatı patlaması yaşanır (Baker, 1976: 252). Viktorya dönemi özellikle doğal bilimlerde birçok gelişmeye sahne olur ve bu durumun yansımaları dönemin edebiyatında görülür. Örneğin, Darwin'in düşünceleri birçok yapıtın ilham kaynağı olur (Otten, 1990: 160). Dönemin yeniliklerinden bir diğeri de önceleri yalnızca doğal bilimlerle sınırlı olan bilimsel yöntemlerin toplumsal ve siyasal bilimlerce de kullanılmaya başlamasıdır. Buna örnek olarak Marx ve Engels'in yapıtları gösterilebilir. Belki de bu nedenden dolayı, bazı eleştirmenler ütopya edebiyatını bilim kurgu edebiyatının bir alt kategorisi olarak görürler. Gerçekte, teknolojik gelişmelerin ışığında akla gelebilecek olası gelecek senaryoları ile bunların bir toplum üzerinde yaratabileceği sosyal ve siyasal etkiler arasında bir bağ kurmak hiç de zor değildir. Hem bu bağlantı, hem de fen bilimleri ile sosyal bilimler arasında yapılan ayrım Wuckel'in bir edebi tür olarak ütopya anlayışına etki eder ve Wuckel ütopya yapıtlarını olası toplumları keşfeden edebi yapıtlar olarak tanımlar (Wuckel, 1986: 47).

Öte yandan, Viktorya döneminde yalnızca bilimsel ve teknolojik gelişmeler yaşanmaz. Dönemin bir başka özelliği de toplumsal şüpheciliğin ve karmaşanın en üst seviyede yaşanmaya başlamasıdır. Bu kaos ortamı da modern ütopyaların ya da distopyaların ortaya çıkması için zemin hazırlar. Her ne kadar kusursuz toplumlar düşlemenin temelinde bunların en azından bir kısmının gerçekleşebileceği ümidi yatıyor olsa da, distopya yapıtları insanlara karşı büyük oranda güvensizlik duyar ve toplumu olası kötü gelecek hakkında uyarmayı amaçlar. Bu olumsuz eğilimleri zaten Viktorya toplumunda da görmek olasıdır ve bu yüzden dönemin romanları yalnızca kusursuz toplumları resmetmezler.

Günümüzün ütopya yazarları sözcüğün etimolojik anlamını oldukça iyi bilmelerine rağmen yapıtların hemen hepsi toplumsal gözlem yapmaktan ileri gitmez (Hutchinson, 1985: 170). Bu anlamda bazı eleştirmenler sözcüğün kusursuz ideal toplumları temsil ettiğini savunurken diğerleri de bunun tam karşıtı toplumları resmeden distopyalar (Negley ve Patrick, 1952: 298) ya da anti-ütopyalar üzerinde dururlar. Öte yandan, ütopya yazarları tipik bir biçimde toplumsal, ekonomik ve etik konular üzerine yoğunlaşırlar ve hangi anlamda olursa olsun mutluluğu ararlar. Sözcüğün kökenine geri dönüldüğünde, iyi ve kötünün ötesinde, ütopya ve distopya kavramlarının her ikisinin de temelde aynı oranda ütopya türünün özelliklerini taşıdığını söylemek olasıdır. Çünkü her ikisi de temelde düşünülebilir toplumları resmetmeyi amaçlar, ancak aralarındaki temel fark toplumun değişik kutuplarına yönelmiş olmalarıdır. Bu noktada Hutchinson, ütopya teriminin anlamının yanlış bir biçimde bu derece daraltılmasının en büyük nedenlerinden biri olarak Thomas More'un **Ütopya**'sının konuya temel olarak alınması ve bunun yarattığı karışıklık olarak görür (Hutchinson, 1985: 171). Çünkü More'un yapıtında ütopya herkesin mutlu bir biçimde yaşadığı kurgusal ideal dünyanın adıdır. Dolayısıyla, ütopya terimi söz konusu olduğunda, ilk akla gelen, kullandığı yöntem, dil ve malzeme bakımından çok daha geniş bir anlam taşıyan bir edebi tür olan ütopya değil, yalnızca ideal toplumları resmeden ve daha dar bir anlama sahip olan terim akla gelir(Hutchinson, 1985: 171). Zira, More'un yapıtının tam adı da Türkçe'ye **Toplumsal Yaşamın en iyi Devleti ve yeni bir ada olan Ütopya Hakkında** diye çevrilebilecek olan **De optimo rei Publicae statu deque nova insula Utopia**'dır. Bu durumda birçok kişinin toplumsal yaşamın en iyi devleti tanımı ile ütopya teriminin anlamını eşleştirmesi oldukça anlaşılabilir bir durumdur. Öte yandan R. S. Sylvester, yapıtın başlığının iki parçalı olmasının yapıtı incelerken de iki farklı konuya odaklanmayı gerektirdiğini savunur(Sylvester, 1977: 290-2).

More'un ideal bir toplum resmetmek amacıyla Ütopya adlı adayı kurgulaması, bir anlamda yapıtın kahramanı olan gezgin Hythlodaeus'un coğrafi bir keşif yapması anlamına gelir. Keşfedilen bu ada dünyanın görece uzak bir bölümünde konumlanmış ve daha önceleri varlığı bilinmeyen gizemli bir yerdir. More'un yaşadığı dönem göz önüne alındığında, teknolojinin yeni yeni gelişmeye başlayıp denizaşırı seyahatlerin fazla yaygınlaşmadığı

düşünülürse, Avrupa toplumlarının dünyanın çok büyük bir kısmına henüz yabancı olduğu anlaşılabilir. Bu anlamda, böyle imgesel bir adayı ya da ülkeyi dünyanın başka bölgelerine konumlandırmak yazar açısından da oldukça güvenli bir seçimdir. More'un yapıtının ardından bilinmeyen yerlere yapılan geziler ütopya edebiyatının en belirgin özelliklerinden biri haline gelir. Ayrıca, ütopyacı serüvenciler yalnızca yeryüzünde değil zaman içerisinde de çok uzak geçmişe ya da geleceğe yolculuklar yapabilirler. Ancak genellikle sözde bir gezgin bir biçimde bazen şans eseri, bazen de dehası sayesinde bu bilinmedik yeri keşfeder ve öyküsünü insanlara anlatabilmek için yeniden geri gelir (Hutchinson: 1985: 172). Ütopyalar genellikle zamandan ve mekândan bağımsız ülkelerdir. Bu nedenle yazarlarının naklettiği varsayımsal bir zamanda varsayımsal bir mekânda yer alır. Guillaume Budé Ütopya'nın ilk baskılarından birine yazdığı önsözde ütopyanın hiçbir yer olamayacağını, bu nedenle de gerçekleşmesinin olası olmadığını söyler. Ütopyanın bu olumsuz yönüne ve imkânsızlığına vurgu yapan Louis Marin, onun süreksizliğinden, bulanıklığından, kararsızlığından, ötekiliğinden ve boşluğundan yakınır. Yine de Marin, bu terimlerin tamamını ütopyanın 'nötr' bir tür olması gerektiği gerçeğine dayandırarak ütopyanın karşıtlıkların hem arasında hem de dışında bulunan bir sıfır noktası olarak adlandırılabileceği ve bu yolla anlaşılabileceğini savunur (Marin, 1984: xiii). Fredric Jameson ise Greimas'ın göstergebilimsel dörtgenini kullanarak iki zıt terimin yalnızca karmaşık ya da sentez bir kavram değil aynı zamanda diğer bir çift bağımsız kavram oluşturacağını, bundan da yine nötr bir durumun ortaya çıkacağını savunur. Bu bağlamda ütopyacı söylem hem yazarın içinde yaşadığı toplumun zıtlıklarına göndermede bulunan hem de bir ütopyacı 'alt metin' oluşturan nötrleştirme süreci halini alır (Jameson, 1977: 9). Buna karşın, nötr bir sıfır noktası oluşturmak yerine zıt iki kutup ortaya atan Richard Helgerson, yazarın kendi dünyasında var olan ve onu derinden rahatsız eden bir tek unsurun reddinin neden olacağı başka bir model öne sürer. "Önce akıl dünyayı bir tek noktaya indirger ve bu noktadan reddetme yoluyla başka bir dünya yaratır (Helgerson, 1982: 107)."

Erewhon bir ütopyacı hiciv yapıtı olarak, hicvin birçok özelliğini taşıdığı gibi ütopyanın kuralları ve çerçevesi içerisinde yazılmıştır (Bosch, 2002: 3). Roman birçok eleştirmen tarafından ütopya değil de distopya olarak adlandırılsa da genel anlamda hem olumlu anlamda kullanılan ütopya, hem de olumsuz anlamda kullanılan distopya terimlerinin her ikisini de kapsayan bir edebi tür olan Ütopyanın birçok özelliğini taşır. **Erewhon** da tıpkı güçlükle ülkeye giden ve orda bir süre yaşayıp gözlem yaptıktan sonra yine güçlükle oradan kaçmayı başaran romanın hem başkişisi hem de öyküleyicisi John Higgs'in gözlemlerini anlatır. Higgs yapıtın hemen başında İngiltere'de kazanabileceğinden daha fazla para kazanabilmek amacıyla İngiltere'nin çok yakın bir zamana kadar bilinmeyen kolonilerinden birine göç ettiğini ve olayların da burada başladığını anlatır. Higgs ısrarla bu koloninin hangi yarı kürede olduğu, oraya ulaştığında mevsimin ne olduğu gibi soruları cevapsız bırakacağını çünkü bunu yapmasının bu yerin gizliliği için iyi olacağını düşündüğünü (Butler, 1970: 40) söylese bu koloninin Samuel Butler'ın kendisinin de yaşamış olduğu Yeni Zelanda olduğu bugün herkesçe kabul edilir. Ayrıca, Butler'ın yaptığı birçok betimleme Yeni Zelanda'da kurulan Canterbury Settlement adlı yerleşim birimiyle büyük oranda benzerlikler gösterir.

Martin Parker'ın **The Dictionary of Alternatives: Utopianism and Organization** adlı sözlüğünde **Erewhon**, "Samuel Butler tarafından yazılan ve ilk kez 1872 yılında yayımlanan bir Ütopyacı-hiciv (aynı zamanda büyük olasılıkla DİSTOPYA)" (Parker, Fournier ve Reedy, 2007: 89) olarak tanımlanır. Herbert M. Vaughan ise Ütopyacılığı bir siyasal etik olarak tanımlar ve **Erewhon**'u bunun bir temsilcisi olarak kabul eder (Vaughan, 1967: 188). Ona göre roman, yazarın sosyal devlet, din yasalar ve benzeri konuları kendi düş gücünde yarattığı bir Ütopyada eleştirmesidir (Vaughan, 1967: 188).

Roman gerçekten de İngiliz toplumunun aile, eğitim sistemi, kilise ve adalet sistemini yerden yere vurur. Viktorya dönemi İngiltere'sinde aile kavramı bireylerin kimliklerinin belirlenmesinde önemli rol oynayan bir kurum olarak ele alınır (Lamonica, 2003: 36). Bu

bağlamda ailenin yapısı ve mensubu olduğu toplumsal sınıf, bireyin aile ortamı, alacağı eğitim, çevresi ve arkadaşları gibi gelişimine etki edebilecek birçok unsurun belirlenmesinde etkindir. Öte yandan, Viktorya dönemi aile yapısı yadsınamaz bir biçimde ataerkildir (Nelson, 2007: 122). Bu nedenle tıpkı Butler'ın ailesinde olduğu gibi birçok ailede çocukların eğitimlerine nerede devam edeceklerine, nasıl bir yaşam süreceklerine, hatta hangi mesleği seçeceklerine babaları karar verir. Bu durum bazı çocuklar tarafından kabul edilir ve sorun olmazken bazılarınca reddedilir ve aile bireyleri arasında kapanması zor uçurumlara neden olur. Butler'ın ailesinin yaşamına ve yapıtlarına olan etkisi ise daha çok ikinci seçenekteki gibi olur. Geoffrey Wagner Butler'ın Erewhon'u anonim olarak yayımlamasının nedenlerinden birinin yazdıklarıyla babasını kızdırma korkusu olabileceğini savunur (Wagner, 1965: 379). Dahası, Butler Erewhon'da "ebeveyn sözcüğünde sevgi mucizeleri yaratacak hiçbir tılsım yoktur" (Butler, 1970: 176) der. Kısaca, aile içinde ya da baba ve oğul arasında iyi ilişkilerin kurulduğu bir örnek vermiş olsa da, bunu evrensel bir gerçek olarak kabul etmediği açıktır.

Erewhon'da Butler'ın hicvinin hedefindeki bir diğer kurum da Kilise ve onun temsil ettiği dini değerlerdir. 19. yüzyılın başından itibaren yaşanan toplumsal karmaşa ve bilimsel gelişmeler insanlara din inancını daha yüksek sesle sorgulama cesareti verir. Butler'ın çocukluk ve gençlik yıllarında Viktorya dönemi Ortodoksluğu birçok entelektüel tarafından sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlar. Yine de Butler'ın din ile ilgili görüşlerinin sarsılması ve kökten değişmesinin nedeni bu eleştirilere kulak vermesi değildir. Çünkü hem çocukluk yıllarında, hem de üniversite yıllarında bu konuda eğitim alır ve hiçbir şüphe ya da kopuş göstermez. Butler'ın düşüncelerini asıl değiştiren, bir din adamı olarak atanmasını beklediği sırada Londra'da yoksulların yaşadığı bir çevrede öğretmenlik yaparken bazı öğrencilerinin vaftiz edilmediğini fark etmesidir. Ancak asıl önemli olan şey öğrencilerin vaftiz edilmemesi değil, onların da vaftiz edilenlerden hiçbir farkının olmamasıdır. Bu olay onun aklında birçok soru işareti oluşmasına neden olacak ve sonunda din adamı olmaktan vazgeçerek insan ruhlarına çobanlık etmek yerine gerçek koyunlara gerçekten çobanlık yapmak üzere Yeni Zelanda'ya gidecektir. Kısaca, Butler'ın inancını yıkan kendi deneyimleri ve cevapsız sorularıdır. Butler'ın bu düş kırıklığı dini konuları birçok hicvinin merkezine koymasına neden olur. Yazarın kendi geçmişinin yapıtında bu denli etkili olması ütopyacı hicvin tarihselliği açısından da ayrıca önemlidir. Örneğin, **Erewhon**'da Higgs aynı yerde çalıştığı ve daha sonra Erewhon'u bulmak üzere birlikte yola çıktığı bölgenin yerlilerinden olan Chowbok'u vaftiz ederek Hıristiyanlaştırmak ister:

> *...onu görünüşte zaten can atmakta olduğu Hıristiyanlık dinine gerçekten geçirebilmek için bütün kalbimle çalıştım, ancak bunun onun o aptal doğasının derinlerine indiğini düşünemiyorum. Kamp ateşimizin yanı başında ona dini öğretir, anne tarafından bir dekanın torunu olmam nedeniyle zaten vakıf olduğum istavrozun ve özgün günahın gizemlerini açıklardım, babamın İngiliz Kilisesi'nin bir din adamı olduğu gerçeğinden söz etmeye bile gerek yok. Bu yüzden, bu görev için yeterince donanımlıydım ve bu eğilimimin asıl nedeni bu mutsuz yaratığı sonsuz işkenceden kurtarmaya duyduğum gerçek arzudan çok, Aziz James'in verdiği, bir günahkârı (Chowbok kesinlikle öyleydi) dindarlaştıran kimsenin birçok günahından arınacağı konusundaki sözü hatırlamamdı. Bu nedenle, Chowbok'u dine döndürmemin bir dereceye kadar kendi geçmiş yaşamımın düzensizliklerini ve kusurlarını telafi edeceğini ... düşündüm. Gerçekte, onu bir keresinde, elimden geldiği kadar, vaftiz edecek kadar ileri gittim ... Misyonerlerin gerek bebekleri gerekse yetişkinleri Hıristiyanlaştırırken en önce gelen seromoni olması gerektiğini düşündüğüm vaftiz etmeyi ihmal etmelerinin büyük dikkatsizlik olduğunu düşündüm; ve ikimizin de karşı karşıya olduğumuz riskleri fark ettiğimde daha fazla beklememeye karar verdim. Neyse ki saat henüz on iki olmamıştı ve onu (sahip olduğum tek alet olan) maşrapayla saygılı bir biçimde, etkili olduğundan emin olarak, vaftiz ettim. Ardından onu inancımızın daha derin gizemleri hakkında eğitmeye ve onu yalnızca ismiyle değil, özünde de iyi bir Hıristiyan yapmaya koyuldum.*
>
> *Chowbok'a öğretmek çok zor olduğu için başarısız olduğum bir gerçektir. Gerçekte, daha onu vaftiz ettiğim günün akşamında yirminci kez içkimi çalmaya çalışması onu düzgün vaftiz edip edemediğim konusunda beni endişeye düşürdü (Butler, 1970: 63-4).*

Bu parçadan da açıkça anlaşılacağı gibi Butler, bir insanın Hıristiyan olmasının ya da vaftiz edilmesinin onun doğasını değiştireceği, ya da onu daha iyi bir kimse yapacağı inancıyla açıkça alay eder. Dahası, her ne kadar kendilerini adamış gibi görünseler de din adamlarının asıl

amacının, kaybolan ruhları kurtarmaktan çok kendi ruhlarını kurtarmak olduğunu gözler önüne serer. Kısaca, kendi dini yaşamlarını ve geleceklerini garanti altına almak için bu insanların cehaletinden yararlanırlar.

Butler'ın dini hedef alan eleştirisi vaftiz ile sona ermez. Hıristiyan din adamları ve onların ikiyüzlülüğü de Butler'ın hedefleri arasındadır. Nesiller boyu din adamları yetiştiren bir aileden gelen, kendisi de bu alanda eğitim alan ve dindar olduğunu kabul eden Higgs bunun en açık örneklerinden birisidir. Frederick Harris'e göre Butler'ın çoğu yapıtının kahramanlarını dindar kişiler olarak göstermesinin nedenlerinden bir tanesi kendisinin de bu tür bir kafa yapısına sahip olmasıdır (Harris, 1916: 75). Her ne kadar neredeyse ideal bir kahraman olarak tanıtılsa da, Higgs de diğer Viktorya dönemi din adamlarının ikiyüzlülüğüne, para ve şöhret hırsına sahiptir. Higgs, Erewhon'a ilk ulaştığında kendisini tutsak olarak alıkoyan insanların yaşam biçimleri üzerinde kısa bir inceleme yaptıktan sonra hangi topluma ya da etnik kökene sahip oldukları üzerinde düşünmeye başlar:

> *Onların, büyükbabam ve babamın sözünü ettikleri, bilinmeyen bir ülkede var olan ve Filistin'e dönecekleri günü bekleyen İsrail'in kayıp on kabilesi olma olasılıkları var mıydı? Benim ilahi bir güç tarafından onların Hıristiyanlaştırılmasına vesile olmak üzere tasarlanmış olmam olası mıydı? Oh, bu nasıl bir düşünceydi! ... Onlarda Museviliğe özgü hiçbir şey görünmüyordu: burun yapıları belirgin bir biçimde Yunandı, dudakları da dolgun olmalarına karşın Musevi dudağı değildi... Onlarla davranışlarını incelemek için yetecek kadar uzun zaman geçirmedim, ancak bende hiç dindar insanlarmış gibi bir izlenim bırakmadılar. Bu çok doğaldı: kayıp on kabile daima acınacak bir biçimde dinsiz olmuştu. Peki, ben onları değiştirebilir miydim? İsrail'in kayıp on kabilesinin tek gerçekliği bilmesini sağlayabilir miydim: bu gerçekten bir zaferin ölümsüz taçlandırılması olurdu!... Bu bana bundan sonraki dünyada nasıl bir konum kazandırmazdı ki; ya da hatta bu dünyada! Böyle bir şansı kaçırmak ne büyük bir aptallık olurdu! Havariler kadar yüksek olmasam da onların yanında bir mevkide olurdum—kesinlikle küçük peygamberlerin üzerinde ve Musa ve İsaiah dışındaki Eski Ahit yazarlarından daha yukarıda (Butler, 1970: 75-6).*

Bu metinden de anlaşılabileceği gibi Higgs'in asıl istediği bu insanların ruhlarını huzura kavuşturmaktan çok hem yaşadığı dünyada zengin ve tanınmış olmak, hem de öteki dünyada peygamberlere eş bir konuma gelmektir. Dolayısıyla, Viktorya dönemi insanının maddeci ve bireysel düşünme biçimi toplumun her kademesinden insanı etkisi altına alır. Bu maddi ve manevi güç istenci içerisinde olan insanlar için karşılığını alabilmeleri durumunda yapamayacakları hiçbir şey ve düşemeyecekleri hiçbir durum yoktur. Nitekim Higgs, "bundan emin olması durumunda sahip olduğu her şeyi bir an bile düşünmeden feda edebileceğini" (Butler, 1970: 76) söyler. Öte yandan karşılaştığı bu insanların İsrail'in kayıp on kabilesi olmaması olasılığı da Higgs'i endişelendirmeye başlar:

> *Ancak heyecanım yatışmaya başladı ve her şeye rağmen bu insanların kayıp on kabile olmayabileceğini düşündüm; böyle bir durumda, beni bu kadar sıkıntı ve tehlikeye sokan para kazanma umutlarımın, ülkenin kaynaklarının çoktan bu insanlar tarafından zapt edilip tüketilmiş olma gerçeği karşısında yok olmasından ancak pişmanlık duyardım(Butler, 1970: 76-7).*

Maddeci bir dindar olarak Higgs'in asıl amacı para kazanmaktır ve yaşadığı her şeyin nedeni bu hırstır. Gerçekte o insanların kim oldukları ve neye inandıkları pek umurunda değildir. Eğer İsrail'in kayıp on kabilesi değillerse neye inanırlarsa inansınlar Hıristiyan yapmasının da bir önemi yoktur, çünkü onlar toplumda İsrail kabileleri kadar büyük bir etki yapmayacaklardır ve onun zengin olmasına yardım etmeyeceklerdir. Oysa, gerçek bir dindar olarak her kim olurlarsa olsunlar onları Hıristiyan yapmasının Tanrı katında en az İsrail kabilelerini Hıristiyan yapması kadar değerli olduğunu bilir. Bir başka bölümde de Higgs, zimmetine para geçirme hastalığına yakalanan ve tedavi görmekte olan Bay Nosnibor'un misafiri olarak evine davet edildiğinde bunu kabul etmek istemez:

> *Böyle bir şey yapmamalıyım—daha en baştan makul insanların gözündeki yerimi tehlikeye atmak ve eğer İsrail'in kayıp on kabilesi iseler onları Hıristiyan yapma, değilseler de onlar üzerinden para kazanma şansımın ölüm borusuna üflememeliyim. Hayır! (Butler, 1970: 92).*

Higgs Erewhon halkı için zimmetine para geçirmenin insanları toplumda küçük düşürecek bir davranış değil de tedavisi mümkün olan bir tür hafif hastalık olduğunu bilmediği için Bay Nosnibor'un misafiri olmasının toplumda kendisini de küçük duruma düşüreceğinden endişelenir. Gerçekte

asıl endişesi, bu küçük düşme sonucunda para kazanma olasılıklarının azalmasıdır. Butler bu düşüncesini belki de en kısa ve öz bir biçimde İngiltere'den insanların Erewhon'a gitmeleri için geçerli olabilecek en iyi gerekçenin "ruhları kurtarmakla kendi ceplerini doldurmayı bir arada ve aynı anda yapabilecek olmaları" (Butler, 1970: 257) olduğunu söyler.

Öte yandan, Butler'ın Hıristiyanlığın dogmalarına karşı yaptığı hicvin özünün romanın Müzikal Bankalar (Musical Banks) adlı bölümünde bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bölümde Butler, kilise adına çalışan din adamları ile çok da dindar olmayan sıradan insanların inançları arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koyar. Yazar Erewhon halkıyla İngiliz halkı arasında hiçbir organik bağ kurmama geleneğini bu bölümde de bozmasa da Erewhon'un sözü edilen Müzikal Bankaları kuşkusuz İngiltere Kiliselerini temsil ederler. İnsanların yaptıkları iyiliklerin karşılığında kazandıkları sevaplar olarak düşünülebilecek olan bu bankaların paraları gündelik yaşamda geçersizdir. Ancak toplumda saygı görmek isteyen herkes cüzdanında bu bankaların paralarından bir miktar bulundurmak zorundadır. Dolayısıyla, hemen hemen herkes bu bankalara hesap açtırır. Yine de asıl sahip olmak istedikleri diğer bankaların parasıdır. Öyle ki, bu Müzikal Bankaların yöneticileri ve çalışanları dahi maaşlarını kendi bankalarının para birimleri üzerinden almazlar (Butler, 1970: 138). Tıpkı inanan ancak ibadet etmeye pek vakit bulamayan insanlar gibi Erewhon halkı da "bu bankaları gerçekten destekler" (Butler, 1970: 141), ancak hesapları ile ilgili işlem yapmak için neredeyse hiç bankaya uğramazlar.

Butler'ın kendi ailesiyle yaşamış olduğu tatsız deneyimler bu bölümde de kendisini gösterir. Higgs bu bankalar hakkında gözlemler yaparken "ailelerin ilerde oğullarının bazılarının (belki de tek oğullarının) bu bankaların birinde veznedar olarak çalışabilmesi için pozisyon satın aldığına" (Butler, 1970: 146) şahit olur. Yazarın kendisinin de çocukluğundan itibaren fikri dahi alınmadan din adamı olmak üzere yetiştirilmiş olduğu düşünüldüğünde, bu durumdan duyduğu memnuniyetsizlik daha iyi anlaşılacaktır. Dahası, bu işe girildiği vakit artık geri dönüş yoktur ve bu işi yapmaya başlayan kimse için başka bir iş yapmak olası değildir. Butler bu noktada hem kendisi, hem de bir din adamı olan babasının durumunu da Erewhon'lu banka çalışanları üzerinden değerlendirerek hicveder:

> *Bir adamın yüz ifadesi onun yeminidir; onun içinde bulunan ruh güzelliğinin, ya da güzellik istencinin, dışa vuran ve görünür olan simgesidir; ve bu adamların çoğuna baktığımda, onların yaşamlarında doğal gelişimlerini engelleyen birşeyler olması gerektiğini, ve eğer başka bir meslek yapıyor olsalardı daha sağlıklı birer dimağları olacağını düşünmekten kendimi alamadım. Onlar için her zaman üzgündüm, çünkü her on vakanın dokuzunda onlar iyi niyetli insanlar olurlardı; çok az maaş alan gruptaydılar; yaradılışları kanunen her türlü şüpheden uzaktı; ve fedakârlıklarını ve cömertliklerini gösterdikleri kaydedilmiş sayısız durum vardı; ancak muhakeme yeteneklerinin daha tam gelişmediği bir yaşta ihanete uğrayarak yanlış bir konuma getirilme talihsizliğini yaşarlardı (Butler, 1970: 144-5).*

Kısaca, Butler hem babasının hem de kendisinin din adamı olmak üzere nasıl yetiştirildiklerini, ve bu eğitime onların henüz gerçekleri anlayabilecek yaşa gelmeden başlandığı için başka şanslarının kalmadığını, bu yüzden de ne kadar iyi insanlar olurlarsa olsunlar hep yoksul ve fedakâr insanlar olarak kalacaklarını söyler. Daha da kötüsü, eğer bir gün aldatıldıklarını anlarlarsa ve bunun için geç olmuşsa bu kez bir de mutsuz olacaklardır. Butler'ın babası bunu anlamakta belki de geç kalır ve bu durum onun başta Butler olmak üzere aile bireyleri ile ilişkilerinde güçlükler yaşamasına neden olur.

Erewhon'un hicvettiği bir başka toplumsal yapı da eğitim sistemidir. Tarihsel açıdan bakıldığında, Alman üniversitelerinde fen bilimleri ve muhasebe gibi uygulamada yeri olan türden eğitim verilirken Viktorya dönemi İngiliz üniversitelerinde Anglikan Kilisesi'nin denetiminde Latince, Eski Yunanca, antik tarih gibi dersler okutulmaktadır. Bu eğitim sisteminin en önemli sorunlarından biri, Platon'un filozof yönetici tanımına da uygun olarak İmparatorluğu yönetmek üzere insan yetiştirmek için tasarlanmış olmasıdır. Öte yandan, bu sistem sanayi toplumunun gereksinimlerini göz ardı etmekte ve karşılayamamaktadır. Fabrikaları tasarlamak ve geliştirmek için saygın üniversitelerde eğitim görmüş çok sayıda filozof yöneticiye değil, teknik donanıma sahip yetişmiş kimselere

ihtiyaç vardır. Butler bu eğitim sistemini Viktorya dönemi eğitim sisteminin bir sunumu yoluyla eleştirir. Bu eleştiri, bu okullarda okutulan konular ve yazarın onların lehine yaptığı tartışmalarda oldukça belirgindir:

> *Mantıksızlık fakültelerinin kasıtlı gelişimi üzerine yapılan tartışmalar çok daha inandırıcıydı. Ancak burada, varsayımbilimi çalışmalarını meşru kılan ilkelerden ayrıldılar; çünkü varsayımbilime addettikleri önemin temeline sıra dışı olana hazırlaması gerçeğini koyarlarken, Mantıksızlık çalışmalarını olayların günlük kullanımı için gerekli olan yetenekleri geliştirmek için temel oluşturuyordu (Butler, 1970: 186-7).*

Mantıksızlık fakültelerinin kurulması ve gelişmesi ile ilgili mazeretleri bir bakıma inandırıcıdır, ancak bunu temellendirmek isterken de varsayımbilimi temellendirmek için ortaya attıkları mazeretlerle çelişirler. Varsayım bilimi öğrencilerini sıra dışı olana hazırlamak için kurduklarını söylerken Mantıksızlık fakültelerini de olayların günlük ve pratik uygulamalarını incelemek üzere kurduklarını söylerler. Öyle ki, bütün öğrenciler varsayımbilimde ilerlemeden önce 'Tutarsızlık' (Inconsistency) ve 'Kaçamak Yanıt' (Evasion) kürsülerinde sınanırlar. Onlara göre insan kendine yalnızca aklı kılavuz alırsa yaşam çekilmez olur. Zor durumlarda akıl insana ihanet eder. Bu durumun, John Stuart Mill ve Jeremy Bentham'ın düşüncelerini açık bir biçimde eleştiren bir tür yalancı-faydacılık olduğu söylenebilir. Erewhon halkı arasında gençliğin mi, yoksa yaşlılığın mı daha iyi olduğu konusunda bitmeyen bir tartışma vardır. Genel eğilim ise bütün gençlerin mümkün olduğunca çabuk yaşlandırılması gerektiği yönündedir. Yine de, bazıları bunu kabul etmeyip eğitimin asıl amacının yaşlıları mümkün olduğu kadar genç tutmak olduğunu savunurlar. Bir hafta yaşlıların, diğer hafta gençlerin egemen olması gerektiğini savunurlar. Bu ikisi arasındaki sınır ise 35 yaştır. Ayrıca gençlerin yaşlılarla dalga geçmesine de izin verirler. Higgs bunu "İngiltere'de kadın hakları ile ilgili giderek artan çatışmalara" (Butler, 1970: 180) benzetir.

Yeniden ütopya edebiyatına dönülecek olursa, Klaus Simonsen ütopyaları üçe böler: Bunlar Jonathan Swift'in yapıtının en önemli temsilcisi olduğu 'Güliverci,' ütopya toplumunu gerçekten inşa etmek üzere kurgulanan 'Platonik ya da Baconcu,' son olarak da 'gerçek anlamda ütopyacı' (Simonsen, 1974: 251). Daha sonra da **Erewhon**'u Viktorya toplumuyla mizahi bir biçimde alay eden ve ona pedagojik yönlendirmelerde bulunan düzeltici ya da ütopyacı hiciv olarak tanımlar (Simonsen, 1974: 252). Joy Palmer ise romanın bir ütopya mı, anti-ütopya mı, yoksa bir hiciv mi olduğuna karar vermenin eleştirmenler açısından oldukça zor olduğunu, ancak kendisine göre her üç türün de özelliklerini bir arada bulundurduğunu ileri sürer (Palmer, 2001: 139). Öte yandan Everett Bleiler romanı gerçek bir Ütopya yapıtı olarak görmez, çünkü ona göre yapıtta resmedilen toplum "fazla dağınık ve tutarsızdır" (Bleiler, 1990: 113). Ancak yine de Butler'ın romanı yazarken Ütopya edebiyatının yöntemlerini kullandığı açıktır.

Butler **Erewhon**'u tek bir parça halinde yazmaz. Yapıtın belli bölümlerinde daha önceden yazmış olduğu denemelerin özetlerini de kullanır, bu yolla eski düşüncelerini yeni bir bağlamda tekrar ele almış olur (Baker, 1976: 247). Yine de Erewhon iyi yapılandırılmış, uyumlu bir toplum değildir, çünkü Butler romanda alternatif görüşler ortaya atmaktansa Viktorya dönemi İngiliz toplumunu hicvetmeyi yeğler. Öte yandan yazar bu durumu romanın hemen başında okuyucuyla paylaşmak yerine onun dikkatini tam aksi yöne çekerek yapıtın ideal bir toplumu resmettiği duygusunu uyandırır.

Günümüz okuru için ütopya edebiyatı bilindik bir türdür. Butler yapıta bu türün özelliklerine uygun bir biçimde başlar. Anlatıcı türün doğasına uygun bir biçimde bir serüvene atılır ve bunu yaparken amacı dünyanın bilinmeyen bir bölümünde keşifler yapmaktır. Yine türün özelliklerine uygun bir biçimde anlatıcı dünyanın geri kalanından izole edilmiş ve kendi kuralları içerisinde gelişmiş yabancı bir toplumla karşılaşır. Kendisi bu toplumu tanımaya ve anlamaya başladıkça onu tanımlamaya ve üzerine yorumlar yapmaya başlar. Bu noktada okuyucu kendisi için yabancı ya da yeni olan bir takım olumlu ve arzu edilebilir yapılarla karşılaşmayı bekleyebilir. Higgs'in Erewhon hakkındaki ilk izlenimi özellikle olumludur:

> *Çan tıngırtılarıyla uyandım ve yukarı baktığımda yanı başımda otlayan dört ya da beş keçi gördüm. Ben hareket eder etmez yaratıklar sonsuz bir merak ifadesiyle kafalarını bana doğru çevirdiler. Kaçıp gitmediler, ancak tamamıyla hareketsiz kalarak, tıpkı benim onlara yaptığım gibi, her yandan bana bakmaya devam ettiler. O sırada konuşma ve gülüşme sesleri duyuldu, on yedi on sekiz yaşlarında, bellerinde bir kuşak olan keten gabardinden kıyafetler giymiş iki sevimli kız ortaya çıktı. Beni gördüler. Oldukça sessiz bir biçimde oturdum ve sıra dışı güzelliklerinden büyülenmiş bir biçimde onlara baktım. Bir an için büyük bir şaşkınlık içinde önce bana, sonra da birbirlerine baktılar; ardından korkudan küçük bir çığlık attılar ve olanca hızlarıyla kaçtılar (Butler, 1970: 71).*

Bu satırlarda yazar, Erewhon'un ideal bir toplum olabileceği imgesini yaratan oldukça iyimser ve pastoral bir ton kullanır. Her ne kadar daha sonra romanı bir Ütopyadan çok anti-Ütopyaya dönüştürecekse de, yapıtın bu türün özelliklerini gösterdiği yadsınamaz. Örneğin suçluların tedavi edilip hastaların cezalandırıldığı gibi gerçekler, Erewhon'un ahlaki açıdan ne kadar bozulmuş bir toplum olduğunu gösterir. Roman ilerledikçe okur Erewhon toplumunun tarihi ve düşünce yapısı hakkında bilgiler edinmeye başlar ve çok geçmeden Viktorya dönemi İngiltere'si ile paralellikler yakalamaya başlar. En sonunda da romanın amacının kendi toplumlarının olumsuz yanlarını hicvetmek olduğunu anlar.

Öte yandan, Butler'ın kendi toplumunu hicvetmenin yanında ideal toplumun olasılığını da sorguladığı açıktır. Ancak bu konuda yazarın iyimser olduğunu söylemek oldukça zordur. Öncelikle, insanların gelişmeye yatkın olmadıklarına vurgu yapar. Bunu daha iyi anlayabilmek için anlatıcı konumunda olan Higgs'in rolüne bakmak gerekir. Butler hiçbir okurun içinde yaşamak istemeyeceği bir toplum resmeder. Gerçekte bu toplum İngiliz toplumunun bir yansıması olduğu için, okur kendi toplumunun eksik ve kötü yanlarını keşfeder ve bir anlamda bunları değiştirmek ve düzeltmek için bir istek duyar. Bu bağlamda Higgs, bu eleştiriyi yapan kişi olarak olası çözümleri de sunması gerekirken bunu yapmaz. Tek çözüm önerisi, Viktorya dönemi İngiltere'sinin ahlak kurallarının Erewhon toplumuna uygulanması gerektiğidir ki bu da pek işe yarar bir çözüm olarak görünmez. Romanın sonunda buradan kaçması ise okurda kendi toplumlarının düzeleceğine ilişkin inancın azalmasına, hatta yok olmasına neden olur. Bu durum Ütopya toplumlarında durağan ve dış etkenlerden kolayca etkilenip değişmeyen bir toplumsal düzenin var olduğu (Ferns, 1999: 22) gerçeği ile uyum gösterir. Erewhon toplumu kapalı bir toplumdur. Bu da Ütopya toplumlarının başka bir özelliğidir. Bu açılardan bakıldığında **Erewhon**'un Ütopya edebiyatının özelliklerini taşıdığı söylenebilir.

Simon Dentith Ütopya edebiyatının en temel özelliklerinden birinin, kendisine esin kaynağı olan özgün toplumsal yapının tersine çevrilmesi olduğunu söyler (Dentith, 1995: 138). **Erewhon**'un İngilizce tersten 'hiçbir yer' anlamına gelen adı bile başlı başına bir tersine çevirmedir. Romanda geçen Nosnibor, Thims, Senoj, Ydgrun gibi pek çok isim de yine bildik İngiliz isimlerinin tersine çevrilmiş biçimleridir. Dentith'e göre **Erewhon**, kaynağını aldığı Viktorya toplumunun bir tersine çevrilmesidir (Dentith, 1995: 139). Aslında içerisindeki hiciv unsuru o kadar güçlüdür ki onun bir Ütopya olup olmadığı bile tartışılabilir, ancak romanda hem hicvin hem de Ütopyanın bozulmaz bir işbirliği içerisinde olduğu açıktır (Dentith, 1995: 139). Romanda imgelenen ütopik dünya var olan dünyaya hicivsel bir ışık tutar ve gerçekte her iki tür de, var olan dünyadan duyulan memnuniyetsizliğin bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Erewhon'un Ütopya ve hicvi görünen yüzeysel anlamdan çok daha derin bir biçimde birleştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Metin ironik olanla gerçek olan arasında öyle hızlı değişimler gösterir ki, oldukça dikkatli bir okuma gerektirir. Hatta bazen okur romanın ideal olanı sunan gerçek bir Ütopya mı, yoksa romana esin veren Viktorya toplumunun ironik bir betimlemesi mi olduğu konusunda şüpheye düşebilir. Gerçekte **Erewhon**'un bunların her ikisi de olduğu söylenebilir. Romanda tersine çevirme ile ilgili en çarpıcı örneklerden biri hastaların cezalandırılması, suçluların ise tedavi edilmesidir. Yine de Butler bu sapkın ahlaki yargıyı bir biçimde savunuyor görünür:

> *Aslında, ister insan ister hayvan olsun, bu hoşnutsuzluk, hatta iğrenmenin talihliler tarafından talihsizlere karşı hissedilmesi,… herhangi bir toplum için yalnızca doğal değil, aynı zamanda arzulanan bir şeydir (Butler, 1970: 104).*

Darwinci mantığa oldukça uygun düşen bu parçanın Erewhon toplumunun ütopyacı arzularını da açığa çıkardığı bir gerçektir. Erewhon halkı fiziksel olarak güçlü ve çekicidir. Dahası, metinde geçen 'doğal' sözcüğü, Erewhon halkının doğa kanunlarına göre yaşama arzusunu da açığa çıkarır. Darwin'in evrim kuramına da gönderme yapan bu sözcük aynı zamanda geleneksel Ütopya edebiyatının da bir yansıması olarak görülebilir, çünkü klasik ütopya geleneği kendisine doğal dünya düzeni ve yaşamını zemin olarak seçer (Dentith, 1995: 140). Klasik ütopyaların çoğunlukla pastoral uzamlar kullanmasının nedenlerinden birinin de bu doğallık arayışı olduğu söylenebilir. Kısaca, Viktorya toplumunun bu türden tersine çevirmeler yoluyla hicvedilmesi **Erewhon**'un başka bir ütopik özelliğidir. Zira Butler'ın biyografisini yazan Lee E. Holt, "Erewhonlular öyle mutlu, öyle sağlıklı ve öyle çekiciler ki, bu onları Viktorya döneminin 'pastoral Ütopya' idealine yaklaştırır" (Holt, 1988: 26) der.

Willem Gerard Bekker ise Ütopya geleneğini 'kaçış Ütopyası' ve 'yeniden yapılandırma Ütopyası' olarak ikiye ayırır (Bekker, 1966: 150). İlki daha edebi ve daha huzurlu bir ortamdır ve Erewhon kesinlikle böyle bir yer değildir. İkincisi ise bazen romansı da işin içine katarak içinde yaşayacak ve orada gelişecek insanların ihtiyaçlarına da uygun olarak daha iyi bir çevrenin yeniden yapılandırmasını amaçlar. Bu bağlamda, daha iyi yerine daha kötü bir çevrenin yapılandırıldığı **Erewhon**, tersine çevrilmiş bir Ütopyadır (Bekker, 1966: 150).

Patrick Parrinder'a göre eğer bir topluma ziyaretçiler sık sık gelip gidebiliyorlarsa o toplum ütopya/distopya değildir (Parrinder, 2005: 5). Tıpkı ütopyalar gibi distopyaların da (anti-ütopya, ütopyacı hiciv) iyi organize edilmiş ve yerleşmiş bir düzeni olması gerekir, çünkü aksi takdirde orada yalnızca gözlem yapmak için bulunan gezgin kendi geçmişinin ve geleneklerinin etkisiyle o toplumu da etkileyebilir. Parrinder 19. yüzyıl ütopya/distopyalarının birtakım belirgin özelliklerini şu biçimde açıklar:

> *...öyküleyici bakış açısı dışsaldır ve olay örgüsü bir gezi yazısı ya da macera öyküsününküne benzer. Kahraman ütopya olduğu varsayılan toplumu ziyaret eder, orada aşık olur—bu öyküler hem egzotik hem de cinsel romanslardır—ve, birçok durumda, öyküsünü anlatabilmek için kıl payı kaçmayı başarır. Kahraman değişmez bir biçimde erkektir, ütopyaya hem girişi hem de ordan çıkışı çetin ve meydan okuyucudur. Ütopya/distopya toplumunun doğası ona açık bir şok yaşatır; ilk başta bu yalnızca yabancı ve tuhaftır, ancak kahramanın ora hakkındaki bilgisi ne kadar artarsa o kadar tehditkâr ve korkunç bir hal alır. Oranın sakinleri bu zavallılıklarından habersiz mutludurlar...(Parrinder, 2005: 6-7).*

Yine Parrinder'a göre **Erewhon** tam anlamıyla bir seyahat romanıdır ve kahramanın dünyanın bilinmeyen bir bölgesine yaptığı egzotik bir geziyi ve burada yaşadığı inanılmaz serüvenleri anlatır. Romanın başkişisi olan Higgs'in Erewhon'a ulaşması hiç de kolay olmaz. Kolonide çalışmakta olduğu koyun çiftliğinden bölgenin yerlilerinden biri olan Chowbok ile birlikte etrafı keşfetmeye çıkar ve birkaç gün sonra Chowbok devam etmekten korktuğu için kendisini terk ederek kaçar. Bu noktadan sonra keşfe yalnız başına devam etmeye karar veren Higgs'in Erewhon'a ulaşması yaklaşık beş bölümde anlatılır (Butler, 1970: 48-70). Bu oldukça çetin geçen bir yolculuk olur ve yol boyunca Higgs zaman zaman geri dönmeyi düşünür birkaç kez de ölümle burun buruna gelir. Erewhon'a ulaşmak çok zordur, belki de bu nedenle daha önce dış dünyadan buraya ulaşan olmamıştır. Higgs'in Erewhon'dan ayrılması da aynı oranda güç olur. Romanın sonlarına doğru her şeyin aleyhine döndüğü ve yakalanıp hapse atılacağı bir anda pratik zekâsı sayesinde elinde bulunan değişik malzemelerden bir sıcak hava balonu yapmayı başararak adadan Erewhonlu sevgilisi Arowhena ile birlikte kaçmayı başarır. Ancak bu kez balon denize düşer ve ikisi okyanusun ortasında açlık susuzluk ve sıcaktan ölümle burun buruna gelirler. Neyse ki tam ümitlerinin tükendiği bir anda yakınlardan geçmekte olan bir İtalyan gemisi onları fark eder ve kurtulmayı başarırlar (Butler, 1970: 243-52).

Ütopyaların bir başka özelliği de kahramanın ya da öykülemecinin içine girdiği topluma tamamen yabancılaşması, ya da o toplumda bir 'öteki' olarak değerlendirilmesidir. Bu durum onun dışarıda kalması ve daha sağlıklı bir gözlem yapması açısından yaşamsal olduğu kadar o topluma karışıp onların toplumsali ahlaki ve dini değerlerinde ve yaşam biçimlerinde değişiklik yapmaması için de bir o kadar önemlidir. Genellikle

ütopya metinlerinin başkişileri içine girdikleri ütopya toplumuna yabancıdırlar ve oraya geldikleri dış dünyanın 'iyi' öğretilerine sahiptirler (Rogan, 2009: 311). Jennifer Speake ise kahramanın ütopya toplumunda yabancı olmasının işlevselliğine değinir ve bu durumda kahramanın bir yandan bu toplumu okura anlatırken öbür yandan okurun da aşina olduğu kendi toplumu ile arasındaki benzerlikleri ve farklılıklara değinerek bir çeşit karşılaştırma yaptığını söyler (Speake, 2003: 1227). Bu yolla okur da iki farklı toplumsal yapıyı birbiriyle karşılaştırma fırsatı bulur. Higgs de Erewhon toplumu içerisinde bu tür yabancılaşma ve 'öteki'leşme yaşar. Öncelikle, Erewhonlular'ın "tenleri oldukça koyu renktedir, ancak yine de Güney İtalya ya da İspanya'da yaşayanlar kadar değil. Erkekler pantolon yerine Arapların giydiklerine benzer kıyafetler giyerler" (Butler, 1970: 71). Öte yandan Higgs onlardan çok farklıdır ve kendisi onları gördüğünde ne kadar şaşırmışsa onlar da onu gördüklerinde o kadar şaşırırlar: "Onları en çok rengim şaşırtmışa benziyordu, çünkü açık renk saçlarım, mavi gözlerim ve canlı bir görüntüm vardı" (Butler, 1970: 72). Higgs bu konuya daha sonra yeniden değinerek belki de onu öldürmemelerinin en büyük nedeninin sarı saçları ve açık renk saçları olduğunu (Butler, 1970: 83) söyler. Çünkü Erewhon'da bu çok büyük bir ayrıcalıktır. Hatta daha sonra sırf sarı saçlarını kral ve kraliçe merak ettiği için, sırf saati var diye atıldığı hapishaneden çıkarılarak başkente götürülür (Butler, 1970: 91).

Ne var ki Higgs'in Erewhonlular'dan farkları yalnızca dış görünüşü ve giysileri değildir. Bunlardan daha derinde dünya görüşü, olaylara bakış açısı, yetiştirilme biçimi, gelenekleri, görenekleri, değer yargıları ve içinde yaşamaya alıştığı toplumsal yapı gibi farklılıkları vardır ve bunlar dış görünüşten çok daha önemlidir. Zira, her iki toplum hakkında karşılaştırma yapmasını ve sahip olduğu argümanları ortaya koyarak asıl anlatmak istediği şeyleri anlatarak okuru istediği noktaya çekmesini sağlayacak olan bu farklılıklardır. Bu türden toplumlar arası bir karşılaştırma ütopyanın en çok kullandığı yöntemlerden biridir ve belki de bir edebi tür olarak ütopyanın en önemli amacıdır. Zaten Higgs de roman boyunca Erewhon ve Avrupa toplumları arasında bu karşılaştırmaları sık sık yapar:

> *Yemek pişirme ve yeme biçimleri Avrupaiydi...evdeki herşeye ne kadar çok bakarsam o kadar çok Avrupa benzeri özellik görüyordum; duvarların üstüne Illustrated London News ve Punch'tan sayfalar yapıştırılmış gibiydi... yine de herşey az da olsa farklıydı... Oraya ilk vardığımda etraftaki bitkilerin ve kuşların İngiltere'dekilerle çok ortaklıklarının olması beni mutlu etmişti...İngiltere'dekilerin aynısı değillerdi, yine de onlara çok benziyorlardı... burada olmak herşeyin çok tuhaf göründüğü Çin ya da Japonya'da olmak gibi değildi (Butler, 1970: 74-5).*

Higgs Erewhon halkını yakından tanımaya başladıkça yalnızca bitki örtüsü ve hayvanlar arasında değil, onların gelenekleri ile Avrupa gelenekleri ya da yaşam biçimleri arasında da karşılaştırmalar yapmaya başlar. Örneğin, Erewhon halkının toplumsal yaşamını ilk gözlemlemeye başladığında İngiltere'nin birkaç yüzyıl önceki durumuna benzetirken, gerçekte teknolojiye İngiltere'den çok daha önce sahip olmalarına rağmen yaşanan bir iç savaş sonunda bütün makinaları yasaklayarak en ilkel yaşam biçimine döndüklerini öğrenince ilk yaptığı yorumun yanlış olduğunu fark eder(Butler, 1970: 85). Bu karşılaştırmanın örnekleri roman boyunca Erewhon Müzikal Bankaları ile İngiliz Kilisesi, Erewhon ve İngiliz adalet sistemi gibi birçok toplumsal konuda sürer gider.

Parrinder'a göre ütopyaların belirleyici özelliklerinden bir tanesi de gizliliktir (Parrinder, 2005: 7). Bu toplumlarda kabul edilemeyecek ama sakinlerinin de bilmemesi gereken bir şeyler vardır. Erken dönem ütopyalarında gizlilik bir dereceye kadar makuldür. Örneğin **Devlet**'te Sokrates "yöneticilerimiz insanlarının iyiliği için makul dozda yanlışlık ve aldatmaca bulacaklardır" (Platon, 2008: 126) der. Ancak geç dönem ve çağdaş ütopyalarda bilgiye ulaşma özgürlüğü vazgeçilmez bir unsurdur. Hicivci ütopya da ziyaretçisini açık yürekliliği ile etkileyebilir. Bu tür romanlarda bir çeşit tur rehberi görevi yapan kahraman ya da anlatıcı, buradaki toplumsal karışıklıkları aktarmaya oldukça isteklidir ve bu açık sözlülüğün yardımını görür. 19. yüzyıl ütopyalarında ya da ütopyacı romanslarında toplumların sırları genellikle aşk ilişkilerine dayandırılır ve bu da türün en belirgin özelliklerinden bir tanesidir. Ziyaretçinin bu türden gönül meselelerine olan ilgisini toplumun sırları ile ilişkilendiren tür, romansın gidişatını tehdit eden mantıksal akışı ortadan kaldırarak yapıtın bir distopya ve romans olarak kalmasını garanti altına alır

(Parrinder, 2005: 8). Sonuç olarak da bu aşk ilişkisi genellikle kötü bir sonla biter. Kısaca, ütopyalarda aşk ilişkileri gayrimeşru bir biçimde yaşanamaz. Öte yandan, distopyada kadın kahraman gelen ziyaretçi ile bu türden bir ilişki içine girmemelidir ancak hemen her yapıtta bu gerçekleşir. Bir Ütopyalı kadın bu duruma asla düşmez, çünkü toplumda cinsel özgürlük en kusursuz biçimi ile yaşanmaktadır. Ayrıca, distopyada kahramanın hem bir ziyaretçi hem de bir yabancı olması nedeniyle bu türden bir ilişki için 'uygunsuzluğu' daha en baştan belirlenir. Kurgusal Yeni Dünya kadınları genellikle gerek ahlaki, gerekse maddesel açıdan İngiliz erkeklerine eş olmak konusunda başarısız olurlar (Archibald, 2002: 6). Ancak kahraman, oldukça saf bir biçimde toplumun bu yasaklarından habersizdir. Erewhon'da da Higgs kendisini misafir eden Nosnibor ailesinin küçük kızı Arowhena'ya aşık olur. Ancak bu ilişki de diğer distopya ilişkileri gibi gayrimeşrudur. **Erewhon**'da Higgs'in henüz bilmediği yazılı olmayan toplumsal kurallar vardır ve buna göre Higgs eğer bu aileden birisine âşık olacaksa ya da onunla evlenecekse bu Arowhena değil onun ablası olan Zulora olmalıdır. Çünkü toplumsal gelenekler kardeşlerin sırayla büyükten küçüğe doğru evlenmelerine izin vermektedir. Ancak Higgs bu duruma razı olmaz ve romanın sonunda ülkeden sevdiği kadın olan Arowhena ile kaçmak zorunda kalır. Öte yandan, bu ilişkinin yasak olması gerçeği ikisinin peşini bırakmaz ve romanın devam kitabı olan **Erewhon Revisited**'de (1901) Arowhena'nın İngiliz toplumuna uyum sağlayamaması, İngilizce'yi dahi öğrenememesi, yaşadığı bunalımlar ve erken yaşta ölmesi anlatılır (Butler, 1920: 5-6). Bu nedenle bu aşk ilişkisinin mutlu bir biçimde bittiği söylenemez.

Erewhon, Viktorya dönemi ütopyaları içinde en çarpıcı olanlarından bir tanesi olarak görülebilir. Romanın bazı özellikleri onu dönemin diğer ütopya ya da distopya yapıtlarından ayırır. Örneğin, yukarıda da sözü edildiği gibi Higgs'in Erewhon'a ulaşana kadar geçen yolculuğu yaklaşık altı bölüm sürer ve bu romanın bir çeyreği anlamına gelir. Ancak her ne kadar uzun olsa da, Arnold Van Gennep ve Victor Turner gibi eleştirmenler bu yolculuğu ve geçiş sürecini de dönemin diğer ütopyaları ile birlikte aynı kalıp içerisine yerleştirirler ve bu türden yolculuklar sonunda ütopyayı keşfetmeyi bir çeşit geçiş ritüeli olarak adlandırırlar.

Van Gennep bu ritüeli üç aşamaya böler: ön-bilinç (ayrılma ritüeli), bilinç (geçiş ritüelleri) ve son-bilinç (birleştirme ritüelleri) (van Gennep, 1997: 11-21). Victor Turner ise bilinç ritüelleri üzerine yoğunlaşır ve bunların bir çeşit geçiş mi yoksa arada kalış mı olduğu sorununa cevap arar. Ona göre bu geçiş aşaması hem bireylerin hem de toplumların kendilerini sorgulayıp ve keşfettikleri, toplumsal kategorilerin değersizleştirildiği, dönüştürüldüğü, durdurulduğu, sınırların sıvılaştırıldığı, aşıldığı, bulanıklaştırıldığı ve kimlik sembollerinin ortadan kaldırılarak yerlerine yenilerinin getirildiği bir dönemdir (Myerholt vd., 1987: 381-2). Bu bakış açısına göre edebi ütopyaları ya da distopyaları yalnızca okumak bile bir çeşit bilinç ya da farkındalık deneyiminin yaşanmasına yardımcı olabilir. Dahası, Turner bu bilinçliliği yoldaşlık ve hiyerarşinin olmadığı toplumlar ile ilişkilendirir, ancak bazı durumlarda bilinçliliğin bireyin topluma yabancılaşması ve ona savaş açması gibi yan etkilerinin de bulunabileceğini ekler (Turner, 1974: 285). Ancak bu noktada anlaşılması gereken, bu bilinç ve farkındalık deneyimini yaşayacak ve kendi kimliği ile bir çatışmaya girecek olanın ütopya ya da distopyanın sakinleri değil, oraya bir biçimde gelen bir gezgin ya da maceraperest, ya da kısaca okur olduğudur. Turner'a göre tarih boyunca var olan hemen her türlü spontane toplumun kaderi bazı insanların 'çöküş ya da yok oluş' dedikleri 'yapılanma ve yasalar'ın egemen olduğu devletler haline gelmektir ve en hiyerarşi karşıtı ütopya toplumları dahi bu türden bir çöküş ve yok oluşa meyillidir (Turner, 1977: 132). Bölünme, geçiş ve yeniden birleşme aşamalarından geçmiş olabilirler, ancak ziyaretçilerin karşılaştığı çağdaş vatandaşlar büyük olasılıkla kendi geçmişlerini tarih kitaplarından ve derslerinden öğrenirler. Kısaca, ütopya ya da distopya mecazi bir gelecek toplumunu temsil eder ve gezginin buraya yaptığı yolculuk ve en sonunda ülkeye girişi toplumun tarihinin hızlandırılmış bir biçimi halini alır (Parrinder, 2005: 11). Nasıl ki toplum zaman içerisinde değişik aşamalardan geçerse gezgin ya da ziyaretçi de yolculuğu boyunca bu türden aşamalardan geçer.

Viktorya dönemi distopya yapıtlarında bu türden bir yapı kurmak olasıdır. Parrinder, Van Gennep ve Turner'ın modelinden de yararlanarak bu yolculuk dönemini beş farklı aşamaya böler. Birinci aşamada kahraman içinde yaşadığı toplumun değer yargılarından ayrılır ve bir tür yalnızlık ve diğerlerini reddetme dönemi yaşar. İkinci olarak ise aşmasının yasak olduğu bir sınırı geçer. Bu onun için aynı zamanda eski dünyanın sonu ve yeni dünyanın başlangıcıdır (van Gennep, 1997: 15-7). Üçüncü aşamada anlatıcı dünyalar arasında ilerlemenin bilincine ulaşır ve bu noktada zamandan bağımsız olur. Turner bunu "zamanın hem içinde hem de dışında olan bir an" olarak adlandırır. Dördüncü aşamada gerçekleşen bilinç ya da farkındalık anı oldukça çetin ve saldırgandır. Bu bir mucizeler anıdır ve burada tanrıları, ataları ya da yeraltından gelen güçleri temsil eden maskeli figürler değişik biçimlerde gezginin karşısına çıkarlar. Son aşamada ise geçiş ritüeli sembolik olarak önce ölerek ardından yeniden canlanma anıdır ve insan ölerek "küçük bir çocuk olarak canlanır" (Turner, 1974: 238-9) Öte yandan, eğer ortada bir yeniden doğma ya da ikinci bir yaşam varsa, bu ikinci bir ölüm olacağı anlamına da gelebilir (Parrinder, 2005: 11).

Bu yöntem **Erewhon**'da izlenecek olursa, birinci aşamanın Higgs'in, çalıştığı koyun çiftliğinden izin alarak koloninin yerlilerinden olan Chowbok ile birlikte koloninin bilinmeyen yönlerini keşfe çıkması ve daha sonra Chowbok tarafından terkedilerek yolculuğunda yalnız kalması (Butler, 1970: 53) olduğu söylenebilir. Higgs'in ikinci aşamada geçtiği yasak sınır ise büyük olasılıkla Erewhon'a girmeden önce karşılaştığı büyük heykellerden oluşan ve İngiltere'deki Stonehenge'e benzeyen halkadır. Van Gennep'e göre bu tür yapıtlarda heykellerin ya da bu türden yapıların kullanılması gizemli ya da geçilmesi yasak olan bir sınırı temsil eder (van Gennep, 1997: 16-7). Van Gennep'in birçok biçimde görülebileceklerini söylediği bu türden figürler Erewhon'da çok büyük, korkunç ve canavarlara benzeyen heykeller olarak betimlenir. Bunlar, her biri yüzlerinde korkunç bir biçimde farklı ifadeler taşıyan on büyük yapıdır (Butler, 1970: 66-7). Üçüncü aşama olan zamandan bağımsız olma aşamasını ise Higgs "Sanırım bayılmış olmalıyım, çünkü bir süre sonra kendimi hasta ve soğuktan donmuş bir biçimde yerde otururken buldum" (Butler, 1970: 66) biçiminde açıklar. Dördüncü aşamada sözü edilen maskeli imgeler yukarıda sözü edilen heykeller topluluğudur ve Higgs bunları "şeytanlar topluluğu" (Butler, 1970: 67) olarak adlandırır. Son olarak da Higgs, bir ölüm ve yeniden doğum deneyimi yaşar. Bu aşama da Higgs'in heykellerin hemen önünde bayılması ve daha sonra hem hasta hem de üşür bir biçimde yeniden uyanmasıdır. O artık küçük bir çocuktur.

Eğer distopya okurun önüne bir bilmece koyuyorsa onun bunu çözeceğinden emin olmak ister (van Gennep, 1997: 17). Bu bağlamda yazar hem bilmeceyi soran, hem de gizemli kişidir. Öte yandan, distopyada bu bilmece yalnızca okura değil, aynı zamanda öyküyü aktaran gezgine de sorulmuş gibidir, çünkü distopyaya girmesi ile birlikte cevabını bilmediği sorular önünde yükselmeye başlar. Erewhon'un gizemleri ise Higgs daha ülkeye adımını atmadan, gördüğü heykellerle başlar ve bu imgesel ülkenin bilmeceleri çözülmek bir yana, yapıt ilerledikçe Müzikal Bankalar, Mantıksızlık Üniversiteleri, Makinalar Kitabı, doğmamışlar dünyası ve bunlar gibi daha birçok bilmecenin üst üste yığılmasıyla içinden çıkılmaz bir hal alır. Ancak yapıtın Hayvan Hakları, Bitki Hakları gibi bazı bölümleri ve Nosnibor ya da Thims gibi bilindik İngiliz isimlerinin tersine çevrilerek kullanılması bazı eleştirmenler tarafından gülünç bulunur, hatta distopyadan çok çocuk edebiyatı olduğunu iddia edenler olur. Örneğin, Peter Raby insanın romanı okurken Viktorya İngiltere'sine sanki bir dizi görüntüleri bozan aynadan bakmakta olduğunu, ancak her aynanın görüntüyü farklı bir biçimde bozduğunu söyler (Raby, 1991: 127). J. C. Garrett ise ülkenin girişindeki heykelleri uygunsuz bulur, çünkü bunlarla ne Erewhon toplumu ne de görüntüsü arasında hiçbir tatmin edici bağ kurmak olası değildir (Garrett, 1984: 27). Öte yandan, yukarıda sözü edilen bilinçlilik mantığına göre, Erewhon toplumunun bir anahtarı varsa bu anahtar bu heykellerdir. Konu ile ilgili akla gelen ilk yorumlardan bir tanesi heykellerin dini bir anlamlarının olabileceğidir. Peter Raby bunların "insanlar tarafından, edinilen gelenekleri ve törelerini koruması için kurulan ürkütücü tanrılarının birer temsilcisi"

olduklarını söyler (Raby, 1991: 126). Dwight Culler ise bunları Museviliğin ünlü On Emri ile ilişkilendirir (Culler, 1968: 234). Parrinder'in bu heykeller ile ilgili yorumu ise diğerlerinkinden farklıdır ve onların (özellikle yüzlerindeki değişiki ifadeler nedeniyle olsa gerek) hem bütün acıları ve budalalıkları ile insanlık tarihini hem de tanrıları temsil ediyor olabileceklerini savunur. Ona göre bu heykeller bir yandan barbar geçmişi, bir yandan da çağdaş medeni toplumları temsil ederler (Parrinder, 2005: 16).

> *Hepsi oturuyordu, ancak ikisi düşmüştü... İnsanın altı ya da yedi katı büyüklüğündeydiler, çok eskiydiler, aşınmışlardı ve üzerlerinde yosun büyümüştü... Bir tanesi öfkeli bir biçimde kuduruyordu, acı ve büyük umutsuzluk içindeymiş gibi; öteki kıtlıktan ölmüş gibi yan yatmıştı; bir diğeri kaba ve aptal görünüyordu, ancak takınılabilecek en aptal sırıtmaya sahipti-bu da düşmüştü ve bu düşüşle oldukça gülünç görünüyordu- hepsinin ağızları az ya da çok açıktı ve onlara arkadan baktığımda kafalarının oyuk olduğunu gördüm... Şeytanın kalplerine bu heykelleri dikme isteğini koyduğu insani olmayan yaratıklar, onların kafalarını bir tür kilise organına çevirmişti ve bu yolla ağızları rüzgârı yakalayıp onun esintisiyle sesler çıkarıyordu (Butler, 1970: 66-7).*

Parrinder, dikkatli incelenirse bu heykellerin Erewhon'un çağdaş toplumunun da iki dikkat çekici özelliği ile ilişkilendirilebileceğini söyler. Bunlardan birincisi toplumun makineleşmeyi yasaklayarak makinaları yok etmesi, ikincisi ise toplumda sağlığın, gücün ve fiziksel güzelliğin önemidir (Parrinder, 2005: 17). Zira Higgs de romanda, heykellerin iki farklı işlevleri olduğunu, bunlardan birinin dışarıdan gelerek toplumu rahatsız edebilecek yabancılara bir çeşit uyarı, ikincisinin ise hastalık ve fiziksel bozukluk tanrılarının gönlünü almak üzere kurban verilen yer olduğunu söyler. Rivayete göre Erewhonlular eski zamanlarda Chowbok'un atalarından en çirkin olanlarını burada kurban vererek çirkinliğin ve sakatlığın kendi toplumlarına gelmesini engellemeye çalışırlar (Butler, 1970: 96).

Sonuç olarak, edebiyat çevreleri tarafından on dokuzuncu yüzyılda yazılmış en önemli hiciv yapıtlarından birisi olarak kabul edilen **Erewhon**'un bir edebi tür olarak ütopyanın birçok özelliğini taşıdığı söylenebilir. Bu noktada, Batı edebiyatının en köklü ve en önemli türlerinden olan ütopya ve hicvin bu yapıtın bünyesinde birleşerek birbirlerinin özelliklerinden yararlandıklarını söylemek sanırız yanlış olmayacaktır. Yapıtta, içinde yaşadığı İngiliz toplumunun çarpıklıklarını ve düzensizliklerini ortaya koyup bunları hicvetmeyi amaçlayan Butler, ütopya türüne özgü birtakım kuralları da kullanarak yapıta ayrı bir boyut katmayı başarmıştır. Bu bağlamda yapıt bir yandan hem hiciv hem de ütopya, öte yandan da ne hiciv ne de ütopyadır. Bu nedenle **Erewhon**'u ütopyacı hiciv olarak değerlendirmek ve öyle adlandırmak sanırız en doğrusu olacaktır.

KAYNAKÇA

Archibald, D. C. (2002). **Domesticity, Imperialism, and Emigration in the Victorian Novel**, University of Missouri Press, Columbia.

Baker, E. A. (1976). **The History of the English Novel, Volume X: Yesterday**, H. F.&G. Witherby, LTD, Londra.

Bekker, W. G. (1966). **An Historical and Critical Review of Samuel Butler's Literary Works**, Haskell House, New York.

Bleiler, F. E. (1990). **Science-Fiction: The Early Years,** The Kent State University Press, Kent.

Bosch, S. "Utopian Novels in England: Three Comments on the Possibility and Desirebility of Utopia", Seminer Bildirisi, Universitat Postdam, Institut für Anglistik/Amerikanistik Hauptseminar: Victorian Novels.

Butler, S. (1970) **Erewhon or Over the Range**, Penguin Books, London.

_____. (1920). **Erewhon Revisited**, E. P. Dutton & Company, New York.

Clayes, G. (1997). **Modern British Utopias 1700-1850,** Cilt 1. 1700-1737, Pickering&Chatto, London.

Culler, A. D. (1968). "The Darwinian Literature and Literary Form," *The Art of Victorian Prose*, (Edt: G. Levine ve W. Madden), Oxford University Press, New York.

Dentith, S. (1995). "Imagination and Inversion in Nineteenth Century Utopian Writing," *Anticipations: Essays in Early Science Fiction and its Precursors*, (Edt: D. Seed), Liverpool University Press, Liverpool.

Elliott, R. C.(1970). **The Shape of Utopias**, The University of Chicago Press, Chicago.

Ferns, C. S. (1999). **Narrating Utopia: Ideology, Gender, Form in Utopian Literature**, Liverpool University Press, Liverpool

Garrett, J. C. (1984). **Hope or Disillusion: Three Versions of Utopia: Nathaniel Hawthorne, Samuel Butler, George Orwell**, University of Canterbury Press, Christchurch.

Grazia, S. (1962). **Of Time, Work and Leisure**, Twentieth Century Fund, New York.

Harris, F. (1916). **Samuel Butler, Author of Erewhon: The Man and His Work**, Dodd, Mead and Company, New York.

Helgerson, R. (1982). "Inventing Noplace, or the Power of Negative Thinking," *Genre* 15.

Hesiod. (1959). **The Works and Days**, University of Michigan Press, Ann Arbor.

Holt, L. E. (1988). **Samuel Butler**, Twayne Publishers, Boston.

Hume, D. (1964). "Of Justice", **The Phlosophical Works**, (Edt: T. H. Green ve T. H. Grose, Scientia Verlag Aalen, Darmstadt).

Hutchinson, S. (1985). "Mapping Utopias", *Modern Phillology*, Cilt. 85, No. 2, 170-185, The University of Chicago Press.

Jameson, F. (1977). "Of Islands and Trenches: Naturalisation and the Production of Utopian Discourse", *Diacritics* 7, 4-6.

Johnson, J. W. (1968). **Utopian Literature: A Selection**, Random House Publishing, New York.

Kumar, K. (2005). Ütopyacılık, (Çev. A. Somel), İmge Kitabevi, Ankara.

Lamonica, D. (2003). **"We are Three Sisters": Self and Family in the Writing of the Brontes**, University of Missouri Press, Columbia ve Londra.